

Abu Nasr Forobiyning Jahon Ilmiga Va Ma'naviy Merosiga Qo'shgan Hissasi

Turg'unov Toxir Azizovich

O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abu Nasr Forobiyning yashagan davridagi ijtimoiy-siyosiy vaziyat, Forobiy falsafiy ta'limoti va g'oyalarining o'zida xos tomonlari, Farobiy asarlarida ilgani surilgan ijtimoiy-falsafiy fikrlar xususida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Abu Nasr Forobiy, Fozil odamlar shahri, Sharq uyg'onish davri, falsafa, donishmandlik, ilm-fan.

Аннотация: В данной статье рассматривается общественно-политическая ситуация во времена Абу Насра Фараби, конкретные аспекты философского учения и идей Фараби, а также общественно-философские мысли, выраженные в произведениях Фараби.

Ключевые слова: Абу Наср Фараби, Город добродетельных людей, Восточное Возрождение, философия, мудрость, наука.

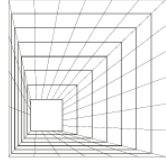
Abstract: This article discusses the socio-political situation during the time of Abu Nasr Farabi, the specific aspects of Farabi's philosophical teachings and ideas, and the socio-philosophical thoughts expressed in Farabi's works.

Key words: Abu Nasr Farabi, City of Virtuous People, Eastern Renaissance, philosophy, wisdom, science.

Abu Nasr Forobiyning jahon ilm – fani va ma'naviyat olamiga qo'shgan hissasini gapirishdan oldin, uning hayoti hamda u haqida muarrixlarning bergan ma'lumotlariga to'xtalib o'tishni joiz topdi k. Forobiy 873 yilda Aris suvining Sirdaryoga quyiladigan joyidagi Forob qishlog'ida tavallud topgan. 950 yilda Damashqda vafot etgan. Tadqiqotlarga ko'ra, bu joy Shosh (Toshkent)dan shimolroqda joylashgan bo'lib, u yerda asosan turkiy qabilalar yashaganlar va bu joy keyinchalik O'tror deb ham yuritilgan[1]. Bu haqida Zahiriddin Abulhasan Ali ibn Abulqosim Zayd al- Bayhaqiy (vafoti 565\ 1169 yil) o'zining —Hikmat sandig'iga qo'shimchal (Tatimat sinov al -hikma) asarida yozishicha: «Shayx Abu Nasr al-Forobiyning oti Muhammad Ibn Tarxon bo'lib, asli Turkistonning Farob degan joyidan. —Ikkinchi muallim deb taxallus olgan. Islom o'lkalari olimlari orasida undan oldin bunchalik o'tkir odam bo'lmagan edi.

Aytishlariga qaraganda, hakimlar aslida to'rtta bo'lgan, ikkitasi islomdan oldin chiqqan, ular Arastu va Iskandar bo'lishgan, ikkitasi islom davrida yetishgan, ular Abu Nasr bilan Abu Ali ibn Sinodir. Abu Nasrning vafoti bilan Abu Alining to'g'ilishi orasida o'ttiz yil farq bor. Abu Ali bo'lsa Abu Nasrning kitoblari orqali unga shogird sanalgan. Abu Ali ibn Sino, Men — Mo ba'da at tabial (Tabiatdan tashqari narsalar) -kitobining maqsadlarini tushunolmay, diqqat bo'lib yurardim, bir kuni Abu Nasrning bu boradagi kitobini topib qoldim, bunday kitob topganimdan xursand bo'lib, xudoga shukr qilib, ataylab ro'za tutdim, faqrlarga xayr -sadaqa ulashdim, - deydi» [2].

Forobiyning jahon ilmi ga qo'shgan hissasi haqida Abu ul-Hasan Ali ibn Yusuf al-Qiftiy o'zining —Tarix al-hukamol (Hakimlar tarixi) asarida shunday yozadi: —Abu Nasr al -Forobiy Movarounnahrda turk shaharlaridan biri bo'lmish Farobdan chiqqan faylasuf. Bu kishi musulmonlardan yetishib, tan olingan hakim sanaladi, Iroqqa boradi va Bog'dod shahrida turib qoladi. Abu Nasr bu shaharda Yuhanno ibn Xiylondan hikmat ilmlarini o'rganadi. Faylasuf Yuhanno ibn Xiylon xalifa al-Maqtadir zamonida Madinat as-Salom shahrida vafot etgan. U yerda Abu Nasr bu kishidan ilm o'rganadi va o'sha davrda tengi yo'q olim bo'lib

yetishdi. Mantiqqa oid kitoblarni tatqiq qildi va sharhlashda ko'p ish qildi. Mantiqning qiyin joylarini oydinlashtirdi, ko'pchilikka noma'lum bo'lgan yashirin sirlarini ochdi va undan foydalanishni osonlashtirdi. Nihoyat, u o'z asarlarida mantiqdan foydalanish uchun tushunarli iboralar, nozik ishoralar qolladi, hatto mantiqni sharhlash, o'rganish va tahlil qilishdagi al - Kindiy va boshqalar yo'l qo'ygan xatolarni ham ko'rsatib o'tdi.

Abu Nasr mantiqni izohlashda har bir so'zni undagi beshta modda asosida tahlil qiladi, shu yo'l bilan uni foydalanib bo'ladigan darajada ketradi, ularni ishlatish yo'llarini tushuntirib beradi. Shuning uchun ham al -Forobiy kitobi fanda g'oyatda yetuk, barkamol asar sanaladigan bo'ldi[3].

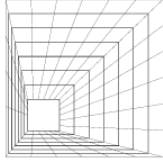
Undan tashqari, Abu Nasrning —Ihso al-ulum va at -ta'rif I (Ilmlarni hosil qilish va uning maqsadlarini tushuntirish) to'g'risida yozilgan qutlug' kitobi bor. Bunday asar yozishda shu mahalgacha Abu Nasrdan hech kim o'z ib ketolmagan, hatto bu xil fikr – mulohazalarni ungacha hali hech kim ayta olmagan, u kishi yetishgan darajaga erisholmagan ham, tolibi ilmlarning hammasi ham uning bu tutgan to'g'ri yo'lidan foydalanmay qolmagan. Abu Nasrning Aflotun va Arastu falsafasidagi g'oyalarga bag'ishlangan kitobi uning falsafa sohasida peshqadamligidan va hikmat fanlarini chuqur tahlil qilishidan darak beradi. Bu kitob hikmatdagi nazariy yo'llarni o'rganishda juda katta dastak bo'ldi va u orqali muallif barcha ilm sirlari va uning natejalarini alohida-alohida egallash yo'llarini bildirdi. Ilmlar qanday qilib soddalikdan murakkablik darajasiga o'sib rivojlanib yetganini bayon qildi. Keyin shu vosita bilan Aflotun falsafasidagi g'oyalarni bildirishga kirishdi, bu yerda uning ta'riflarini bir-bir sanab o'tdi. Keyin u shu yo'lni Arastu falsafasini izohlashda davom ettirdi, unga kattagina muqaddima yozdi va tadrijiy ravishda u yerda uning falsafasini bayon qilib berdi.

Ibn al - Qiftiy Forobiyning bu asari haqida shunday yozdi: —Men falsafani o'rganuvchilar uchun undan foydaliroq biror kitob borligini bilmayman barcha ilmlarga mushtarak bo'lgan hamda u orqali bilingan ilmlarning o'ziga xos ma'nolarini ham bildiradi. Oldinlari mantiqdagi kategoriyalarning ma'nolari nimadan iborat ekanini tushunib bo'lmay edi, qanday qilib - u ma'nolar barcha ilmlarga eng dastlabki asos bo'lishi mumkinligini xuddi mana shu al - Forobiy asarlaridagina bilish mumkin bo'ldi. Bundan keyin u kishi ilohiyot va shaharlarni boshqarish to'g'risida tengi yo'q ikkita kitob yozdi. Ularning biri «Siyosat al madaniya» nomi bilan mashhur, boshqasi esa «Siyrat al-Fozila» - «Fozila hulqlar» nomi bilan ma'lum.

Bu ikkala asarda Abu Nasr masalani Arastu yo'li bilan ajoyib usulda ilohiyotda ishlatiladigan oltita ru honiy boshlanma – asoslarni tushuntirib berdi. U o'zidagi nizom va hikmatga bog'langan holda jismoniy javharlarning qanday topilishi yo'l-yo'riqlarini ta'riflagan. Mana shu ikkita kitobida Abu Nasr insonning darajalari va nafsoniy quvvatlarini ta'riflagan va vahiy bilan falsafa orasini ajratgan, fozil bo'lmagan shaharlar turlarini va shahar boshqarishda malakiy fazilatlar va payg'ambarlik qonunlariga ehtiyoj borligi tasvirlangan.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Xayrullayev.M. —Forobiy va uning falsafiy risolalari, Toshkent., 1963. 353-bet.
2. Abu Nasr Forobiy —Fozil odamlar shahril. Abdulla Qodiriy nashriyoti, Toshkent, 1993, 192 - 193-betlar.
3. Abu Nasr Forobiy —Fozil odamlar shahril. Abdulla Qodiriy nashriyoti, Toshkent, 1993, 193 –bet.
4. Mamanov, J. A. (2018). Yoshlar ma'naviy madaniyatiga tahdid yoki messioneerlikning salbiy oqibatlar. O'zMU xabarnomasi, 169.
5. jamoliddin Abduraximovich, M. (2023, November). ILM-FANNI RIVOJLANTIRISHDA GEOGRAFIK MUHITNING O 'RNI. In Proceedings of

-
- International Conference on Modern Science and Scientific Studies (Vol. 2, No. 11, pp. 158-166).
6. Mamanov, J. A. (2018). MA'NAVIY TARBIYA TAKOMILIDA SPORT VA AXLOKIY MADANIYATNI UYFUNLASHTIRISH MASALASI. Fan-Sportga, (3), 74-78.
 7. Mamanov, J. A., & Xushvaqtoy, Z. R. (2022). MILLIY MENTALITET (MEXANIZMI) VOSITASIDA YOSHLAR MA'NAVIY MADANIYATINI YUKSALTIRISHNING MILLIY VA UMUMINSONIY TAMOIYILLARI. Educational Research in Universal Sciences, 1(6), 9-13.
 8. Mamanov, J. A. (2020). Young people are increasing a spiritual culture place of national mentality. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 3203.
 9. Mamanov, J., & Turg'unov, T. (2022). MILLIY MENTALITET ASOSIDA YOSHLAR MADANIYATINI YUKSALTIRISHNING MILLIY VA UMUMINSONIY TAMOIYILLARI. Educational Research in Universal Sciences, 1(7), 520-528.
 10. Mamanov, J. A. (2023). YOSHLAR MADANIYATI TUSHUNCHASI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(13), 383-390.
 11. Mamanov, J., & Turg'unov, T. (2023). MAMLAKATIMIZ AHOLISI O'RTASIDA SOG'LOM TURMUSH TARZINI QAROR TOPTIRISH-BUYUK KELAJAK ASOSI. Educational Research in Universal Sciences, 2(3), 311-314.